

Een bijzonder kado ter ere van de geboorte van een prinsenkind

Anja Tanke

Eind jaren dertig waren drukke jaren voor het Oranjecomité. In 1937 was daar het huwelijk van prinses Juliana met prins Bernhard. In 1938 werd prinses Beatrix geboren en vierde koningin Wilhelmina haar veertig jarig regeringsjubileum. In 1939 zal opnieuw een belangrijke gebeurtenis in het koninklijk huis plaats vinden: de geboorte van een prins of prinses. Omdat de *Blijde Gebeurtenis in ons Prinselijk Gezin* in augustus verwacht wordt, zullen de festiviteiten gecombineerd worden met die van Koninginnedag op 31 augustus.

Programma voor de nationale feestdag

Het Oranjecomité was er maar druk mee, de bevolking verwachtte op deze nationale feestdagen een mooi programma. Het comité bestond toen onder andere uit burgemeester P.A. Schaepman (erevoorzitter), ir. Joh. Spanjaard (voorzitter), W.J. Blomberg (secretaris) en J. Over (lid). Over was de eigenaar van de Bornsche Courant. Middels zijn krant houdt hij de Bornse bevolking uitgebreid op de hoogte van de activiteiten van het comité.

Op 5 augustus 1939 wordt in de Bornsche Courant het volledige feestprogramma afgedrukt van de nationale feestdag en wordt vermeld hoe de gang van zaken zal zijn.

Wat gaat er gebeuren als het prinsekind geboren is? Allereerst zal het heuglijke nieuws alhier bekend worden gemaakt door de fabrieksfluit der firma Spanjaard. Met 20 korte stooten op de fluit wordt bericht dat er een prinses geboren is, een lang aanhoudend gefluit van plm. 5 minuten geeft te kennen dat er een prins het levenslicht aanschouwde. De regeling voor de viering van den nationalen feestdag is zoodanig, dat wanneer de fluitseinen gegeven worden tussen kwart voor 8 's morgens en 10 uur 's avonds, de feesten den volgenden dag gegeven worden; alleen als de fluit des morgens om 7 uur gaat, dan is dien zelfden dag den nationalen feestdag.

8.30 uur. Beieren van de klokken van alle kerktorens

9-uur. Rondgang van herauten te paard

10-uur. Kerkdiensten

1.30-uur. Onthulling en overdracht van het monument op de Markt

2.30-uur. Demonstratie op de Bleek van verschillende vereenigingen

7-uur. Ringrijden

9.30-uur. Vuurwerk op de weide aan den Azeloscheweg

Zaterdag 5 augustus

Nog voordat de Bornsche Courant op zaterdag 5 augustus bezorgd was, had de fabrieksfluit het nieuws van de geboorte van een prinses al verkondigd. Er werd veelvuldig gevlagd en een aantal dames verkocht beschuiten met oranje muisjes ten behoeve van het Groene Kruis. Het Oranjecomité trof de laatste voorbereidingen voor het grote feest en verstuurde een telegram naar

Soestdijk: *Het Oranje-Comité te Borne, met de geheele bevolking bijeen ter viering van de geboorte Uwer Dochter, veroorlooft zich U zijne welgemeende gelukwenschen aan te bieden. Moge Gods zegen op het Prinsesje rusten, opdat zij even voorspoedig moge opgroeien als Haar lieve Zusje.*

Nationale feestdag op maandag 7 augustus

Het Oranjecomité pakt uit met een dagvullend programma. 's Morgens beierden de kerkklokken, lieten herauten te paard hun hoorns schallen en in de kerken werden dankdiensten gehouden. Spanjaard sloot om 12.00 uur. Dat voorbeeld werd gevolgd door andere bedrijven en zo kon een groot deel van de Bornse bevolking bijeenkomen op het Dorsetplein om een bijzonder kado in ontvangst te nemen. Wat dat voor kado was leest u op de volgende pagina. Vervolgens trok het in optocht onder leiding van de Bornsche Harmonie naar de Bleek. Daar vonden zang-, muziek- en gymnastiekdemonstraties plaats, verzorgd door diverse Bornse verenigingen.

's Avonds werd onder grote belangstelling de ringrijderij gehouden. De Zenderensche Motorclub had voor de winnaar een mooie beker beschikbaar gesteld. De Bornsche Courant verwoordde het ringrijden als volgt: *De korte tijd van voorbereiding was oorzaak, dat slechts één versierd karretje aan de start verscheen, een 8-tal auto's, waarvan enkele versierd en ruim een 20-tal motorfietsen, de meesten zonder versiering, al zal daarvoor meestal de duorijdster in de oogen van den motorrijder gefungeerd hebben. Niettemin was het weer spannend, om de oogenschijnlijk zoo makkelijk bereikbare ring aan de stok te zien steken of missen, wat ook vaak gebeurde. De beker werd gewonnen door Kroeze uit Zenderen.*

Na de prijsuitreiking speelde de Bornse Harmonie enkele vrolijke marsen en trok iedereen naar de weide aan de Azelosestraat waar het vuurwerk afgestoken werd. Destijds was dat echt nog iets bijzonders en het publiek was dan ook zeer onder de indruk. Het vuurwerk eindigt met een hulde aan het koninklijk paar.

De Bornsche Courant schrijft zeer lovend over deze nationale feestdag. Als lid van het Oranjecomité wil de eigenaar van de krant natuurlijk ook niet anders. Er zijn die dag twee evenementen die volgens de

krant, uitsteken boven de andere festiviteiten: het hierboven beschreven vuurwerk en de onthulling en overdracht van het monument op de markt.

Een bijzonder kado: een monument

Het ontwerp

In 1938 maakt het comité plannen voor het aanbieden van een bijzonder kado aan de inwoners van Borne: een monument ter ere van Oranje in de vorm van een zitbank.

Er wordt geld ingezameld onder de bevolking en Spanjaard (de fabriek of iemand met die achternaam?) doet een flinke bijdrage.

Detail van het ontwerp. Helaas zijn er geen bouwtekeningen meer, uit de afgebeelde foto blijkt dat het gemetselde deel toch zo'n 2.50 m hoog moet zijn geweest.

De gemeentearchitect E. Witteveen tekent het ontwerp. Hij overlijdt, na een ziekteperiode, toch vrij onverwachts op 24 september 1938. Hij heeft het ontwerp nog wel kunnen afmaken. Bij de onthulling memoreert de burgemeester in een woord van hulde het werk van Witteveen, die er met zoveel liefde aan begonnen was maar helaas de voltooiing niet heeft kunnen meemaken.

Witteveen ontwierp een zeskantige bank die was uitgevoerd in rode tegels en gele stenen, met daarop enkele terrassen met

bloembakken. Rondom stond in bronzen letters de naam van de bank. In het midden rees een hoge granieten straatlantaarn op met drie lichtpunten.

Na het overlijden van Witteveen wordt het uitvoeren van het ontwerp in handen gelegd van de tijdelijke gemeente-opzichter W. Leushuis.

Inmetselen van de oorkonde

Eind juni 1939 wordt gestart met de bouw en op donderdag 20 juli zijn de werkzaamheden zover gevorderd dat de oorkonde ingemetseld kan worden. Daarbij zijn aanwezig het college van burgemeester en wethouders, (P.A. Schaepman, D. van Leeuwen en J.H. Schabbink) de leden van het Oranjecomité, (o.a. Joh. Spanjaard en W.J. Blomberg) opzichter W. Leushuis, en de metselaar de heer Slagers.

In hotel de Keizerskroon worden eerst de handtekeningen onder de oorkonde gezet. Vervolgens wordt deze in een fles gedaan en de fles

wordt met lak verzegeld. De tekst van de oorkonde luidt: *Op heden den 20sten juli is deze oorkonde ingemetseld in het in aanbouw zijnde monument op de markt te Borne, welk monument gesticht wordt als blijk van vreugde en dank voor het te verwachten Prinsekind.*

Het gezelschap steekt na de ondertekening de straat over en stelt zich op bij het monument dat voor de inwoners van Borne is afgeschermd middels schuttingen. Daar draagt Joh. Spanjaard de fles over aan de burgemeester. De burgemeester spreekt de hoop uit dat *de flesch nimmer meer te voorschijn zal komen, zoodat het fraaie monument in lengte van jaren het middelpunt van Borne zal sieren.* Hierna, geassisteerd door de wethouders en de voorzitter van het Oranjecomité, gaat hij over tot inmetselen van de fles.

Overdracht en onthulling op 7 augustus

Een groot aantal mensen was om 13.30 uur toegestroomd om de overdracht en de onthulling van het monument mee te maken. De voorzitter van het Oranjecomité sprak het eerst. Hij memoreerde de geschiedenis om tot stichting van dit monument over te gaan. Namelijk als blijk van de grote liefde van de ingezetenen voor het vorstenhuis en omdat een dergelijk monument veel verder reikt dan een nationale feestdag. Spanjaard onthult ook de naam van het monument: de "Prinses Irenebank". Tot slot

Grote belangstelling bij de onthulling van de Prinses Irenebank op het Dorsetplein

dankt hij de gemeente voor het beschikbaar stellen van personeel: E. Witteveen, de gemeentearchitect, opzichter W. Leushuis, metselaar Slagers en zijn assistent, opperman J. van der Parren. Spanjaard eindigt zijn toespraak met de hoop uit te spreken, dat het publiek de fraaie bank met de meeste zorg zou willen behandelen.

Vervolgens houdt de burgemeester zijn toespraak. Hij dankt het Oranjecomité voor het genomen initiatief en voor het vele werk dat is verricht. De burgemeester noemt ook de kritiek die geuit is over het monument. Op het moment van de onthulling is het nog niet klaar, maar zal na voltooiing zeker de toets der kritiek kunnen weerstaan: een monument Borne waardig. Namens het gemeentebestuur aanvaardt de burgemeester het monument en hoopt dat het Borne nog eens gegeven zal worden de vorstin of andere leden van het koninklijk gezin te overtuigen van de grote afhankelijkheid en liefde van de ingezetenen voor het Oranjehuis. Vervolgens beveelt de burgemeester de bank bij iedereen en vooral bij de jeugd in grote zorg aan. De *Bornsche Courant* beschrijft de onthulling: *Daarna verrichtte de burgemeester de onthulling, onder de tonen van het Wilhelmus, gespeeld door de Bornsche Harmonie. De doeken om het monument zakken en daar kwam dit mooie stukje bouwwerk in gele steentjes met twee fraaie bloemenbakken rondom zichtbaar. De lichtmast draagt bovenin ter eere van dezen dag ook bloemen. Iedereen was vol bewondering en waardering voor wat hier tot stand is gekomen.*

Eind augustus 1939 is de laatste hand gelegd aan het monument en worden opnieuw de schuttingen verwijderd. De bestrating is dan ook aangepast. Rondom de bank ligt een trottoir dat wordt gemarkeerd middels witte stenen op de vier hoeken.

Prinses Irenebank of koningin Wilhelminabank?

In de *Bornsche Courant* is te lezen dat de bank een jaar eerder al is toegezegd door het Oranjecomité. Helaas is in het archief van de gemeente Borne en in het archief van het Oranjecomité niets te vinden, maar Over zal als lid van het comité goed op de hoogte zijn. De bouw en de overdracht zijn dus een jaar uitgesteld. Verondersteld wordt dat het de bedoeling was de bank aan de bevolking aan te bieden bij het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. De naam was dan ongetwijfeld *Koningin Wilhelminabank* geworden.

Geheel links burgemeester Schaepman tijdens zijn toespraak bij gelegenheid van de onthulling van de bank. Rechts naast hem de voorzitter van het Oranjecomité, Joh. Spanjaard.

De Prinses Irenebank in de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was ieder eerbetoon aan het koningshuis verboden. Van de bank werden de letters afgezaagd en bewaard in de kar van de mobiele muzikant. De bank zelf, een uiting van genegenheid voor het koningshuis, heeft de oorlog onbeschadigd overleefd. Na de oorlog zijn de letters weer bevestigd.

Een sta-in-de-weg

De Grotestraat en de Prins Bernhardlaan waren oorspronkelijk rijkswegen. In 1954 wordt het wegbeheer overgedragen aan de gemeente. Nu de gemeente zelf wegbeheerder is, worden al snel plannen gemaakt voor een volledige herinrichting en vervanging van de riolering. Aannemersbedrijf Lansink is één van de bedrijven die meewerkt aan deze grote klus. Op 7 juli 1956 meldt de *Bornse Courant*: *Als slachtoffer van de modernisering van de Grotestraat werd het monument op het Dorsetplein deze week afgebroken. Daardoor is deze sta-in-de-weg opgeruimd en krijgt men meer ruimte voor parkeren.* De oorkonde, waarover de burgemeester nog geen 17 jaar eerder de wens uitsprak dat deze nooit meer te voorschijn zou komen, wordt veel eerder zichtbaar dan iedereen die destijds meewerkte aan de realisatie van de Irenebank ooit gedacht zal hebben.

De gemeente draagt zelf zorg voor het slopen van de bank. Stratenmaker Jan Geerdink heeft tijdens de sloop de fles met oorkonde naar het gemeentehuis gebracht. De letters zijn er afgezaagd

en ze hebben nog jaren op de gemeentewerf gelegen. De lantaarn heeft nog lang dienst gedaan bij de voormalige Bijenkorf. De heer H.J. Egberink, destijds werkzaam voor aannemer Lansink, heeft het puin afgevoerd.

Een nieuwe bestemming?

Raadslid H.J. Smit doet in raadsvergaderingen in 1962 en 1963 de suggestie om de Irenebank te plaatsen op het Wensink. De burgemeester antwoordt daarop dat deze daar wellicht geplaatst kan worden als het Wensink is volgebouwd. Helaas is het er niet van gekomen.

Prinses Irenebank nog niet vergeten

De Folkloregroep doet in 1982 op Koninginnedag mee aan de grote optocht. Er wordt een nieuwe schets voor de bank op de wagen gemaakt en de originele letters worden gebruikt. De Folkloregroep wint met deze wagen de eerste prijs. De Irenebank is op ware grootte nagemaakt. In verband met de hoogte van de lantaarnpaal is daar een scharnier in geplaatst. Na afloop van de optocht wordt de wagen een aantal dagen op de oude vertrouwde plek op het Dorsetplein tentoongesteld.

Helaas is er niets tastbaars meer over van de bank. Van het ontwerp van gemeentearchitect Witteveen, de fles met oorkonde en de bronzen letters is bij de gemeente niets meer teruggevonden. De bank en de lantaarnpaal zijn gesloopt en verdwenen.

Deze maand is het zeventig jaar geleden dat prinses Irene werd geboren en de naar haar genoemde bank werd onthuld. In het gedicht *Gedachten um 'n Irenebank* worden de gevoelens verwoord van veel Borneenaren die hun geliefde ontmoetingsplek nog niet vergeten zijn. Het gedicht kunt u lezen op de volgende pagina.

Verantwoording:

Foto's uit de collectie van het gemeentearchief Borne, tenzij anders is vermeld. Onderste foto op deze pagina: met dank aan Uitgeversmaatschappij Van der Loeff. Inventaris secretariearchief gemeente Borne. 1929-1960, inventarisnr. 1105. Diverse Borne(ch)e Couranten uit 1938, 1939 en 1982.

De wagen met de Irenebank tijdens de optocht. Op de bank zaten vaak bekende dorpsfiguren zoals Limbeek, Albert Blok, mev. Datema, mev. Leushuis (sleurs Marie) en Penninkhof (Frerik fluweel). Een aantal van deze personen wordt uitgebeeld tijdens de optocht.

Foto: H.J. Egberink

De Prinses Irenebank op de vertrouwde plek op het Dorsetplein. Erbij staan van links naar rechts: Rob Oude Kamphuis, Bert Knoef, Wim Knoef en Ted Hogenbos.

Met dank aan:

H.J. Egberink voor het beschikbaar stellen van een foto en informatie rond de sloop van de bank en de Folkloregroep.